

Aleksander Elango elust ja pedagoogilisest tegevusest

Endel Laul

75 aastat tagasi, 21. veebruaril 1902. aastal sündis Tartumaal Vastse-Nõo vallas aednik Johan Johansonini peres poeg, kellele pandi nimeks Aleksander (Tartu Pauluse koguduse sünnimeetrika järgi siiski Alexander). 1924. aasta mais sai tema ja tema vanema venna Juliuse uueks perekonnanimeks Elango.

A. Elango koolitee algas Tartus H. Treffneri eragümnaasiumis (1910-1912). Sellele järgnes õppimine Tartu Aleksandri gümnaasiumis (1912-1915), kus ta esimeses klassis koos 4-5 kaasõpilasega asutas käsikirjalise ilukirjandusliku ajakirja "Noorus" ja võttis III klassist alates osa põrandaalusest koolinoorte eneseharimise rühma tööst,¹ mille eest ta gümnaasiumist välja heideti. Paarikuulise õppimise järel Tartu reaalkoolis tuli ka sealt lahkuda. Keskharidustee läks A. Elangol korda lõpetada Tartu Kommertskoolis (1915-1921).

Õppurite Eneseharimise Rühm, mis teotses põhiliselt A. Elango juhtimisel, andis aastatel 1915-1920 välja 11 numbrit käsikirjalist ajakirja "Noorus" (hilisema nimetusega "Pürje"), kolm ilukirjandusliku sisuga albumit (samuti paljundatud šapirograafile) ning mõnede aktiivsemate liikmete samal viisil paljundatud üksikväljaandeid, nende hulgas ka A. Johansonini (Elango) brošüür "Meie noorsugu"². Ilmselt oli see esimene A. Elango iseseisvalt ilmunud kirjatöö. Õppurite Eneseharimise Rühma tegevuses olid

¹Aleksander Elango. (Tema lahkumise puhuks Eesti Noorsoo Karskusliidu esimehe kohalt.) "Kevadik" 1929/30, nr. 1, lk. 7; A. Lenotammi [A. Elango], Õppurite Eneseharimise Rühm Tartus 1915-1920. "Uudismaa" 1920, nr. 5/6, lk. 75-76.

²A. Lenotammi [A. Elango], Õppurite Eneseharimise Rühm Tartus 1915-1920. "Uudismaa" 1920, nr. 5/6, lk. 74-77.

tähtsal kohal (Üieti esikohal) nn. ennast harivad referaadid. Referaatidega esinesid peale rühma liikmete ka näiteks niisugused tol ajal noored progressiivsed haritlased nagu Villem Ernits, Mihkel Jürna, Hans Kruus, Jaan Kärner, Arnold Soom, Gustav Suits, Friedeberg Tuglas jt. Mitte päris täielikel andmetel esitati nimetatud viie aasta jooksul 49 referaati, kusjuures 15 korral (14 ettekandega) esines A. Juhanson.¹ Ta käsitles näiteks selliseid teemasid nagu "Soomesugu rahvad Vene riigi rajamisel", "Eestlaste ajalugu", "Eesti rahvaluule" jt. (1916. aastal). 1916/17. õppeaastal esines ta teemal "Kapitalismi arenemine ja sotsialistlik seltskonna korra" (kaheosaline, pikem referaat), 1917/18. õppeaastal teemal "Meie noorsugu" ja "Majanduselu arenemine", 1919/20. õppeaastal "Monism", "Individuum ja demokraatia", "Uus kombeõpetus (Mengeri järele)" jt.

Õppurite Eneseharimise Rühma aktiivsemad liikmed, nende hulgas ka A. Elango, võtsid osa ka suurema koolidevahelise noorsoo pürandaaluse organisatsiooni "Amicitia" tegevusest.

Aastatel 1917-1918 võttis A. Elango osa Sotsialistliku Noorsoo Ühingu tegevusest Tartus ning oli pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu lühemat aega viimase esindajaks Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogus.² Tartu nõukogu häälekandjas "Edasi" avaldati ka esimesed A. Elango trükisõnas ilmunud kirjutused.

Õppides Tartu Kommertsikooli viimastes klassides, võttis A. Elango (alates 1919.a.) aktiivselt osa noorsoo-, karskus- ja eneseharimisliikumisest. A. Elango oli Eesti Koolinoorsoo Kesk-

¹A. Lenotammi [A. Elango], Õppurite eneseharimise rühm Tartus 1915-1920. "Uudismaa", 1920, nr. 5/6, lk. 75-76.

²Elango Aleksander Johani pg. elulookirjeldus. [Koost.] Tartus, 14. nov. 1944. (Originaal A. Elango valduses, elektrograafiline koopia Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudis.)

liidu väljaandel 1919.-1924. aastani ilmunud koolinoorsoo ajakirja "Uudismaa" aktiivne kaastööline ja toimetuskolleegiumi liige. Neil aastail omandas ta "Uudismaa" juures nii esimesi tüsisemaid kirjutamise kui ka toimetamise kogemusi. A. Elango enda andmeil ilmus temalt ajakirjas "Uudismaa" 1919. aastal 16 kirjutust, 1920. aastal - 17, 1921. aastal - 36, 1922. aastal - 25, 1923. aastal - 21, 1924. aastal neli kirjutust. Need olid noorsoo- ja karskusliikumisteemalised kirjutused ja informatsioonid, milliseid A. Elango sulest ilmus sel ajal ka mitmel pool ajalehtedes ("Sotsiaaldemokraat", "Vaba Maa", "Postimees", "Päevaleht", "Tallinna Teataja", "Sakala") jm. Keskkooliõpilasena käis A. Elango eesti koolinoorte esindajana Soomes.

Seega oli A. Elangol juba keskkooli õpingute aegu kujunenud välja mitmekülgne, avar huvidering. Teda tõmbas ajaloo ja ühiskondlike probleemide poole, teda huvitasid kirjanduse ja kultuuriloolised, aga ka noorsoo, s.o. pedagoogilised probleemid. Ta oli kommertskooli lõpetamise aastaks (1921) teinud küllaltki rohkesti õnnestunud suleharjutusi ja omandanud organiseerimistöö ning toimetamistöö kogemusi, katsetanud ka tõlkimisega vene ja soome keelest (1920). Vene keelega tuli A. Elangol tegemist teha kooli esimestest õppeaastatest alates, prantsuse ja saksa keele omandas ta kui kommertskooli õppeained ning soome keele iseõppimise teel. Täheleb, keskkooli lõpetamise ajaks oli A. Elango näol tegemist tavalisest väljakujunenuma ja kogenuma noorukiga.

Astunud 1921. aastal Tartu ülikooli filosoofiateaduskonda, õppis A. Elango lühemat aega ajalugu ning valis siis erialaks pedagoogika.¹ Ülikoolis olid tema õppejõududeks veendunud teoloog, kodanliku kasvatusteaduse erudeerituim esindaja, särava lektoriandega prof. P. Põld

¹Aleksander Elango. (Tema lahkumise puhuks Eesti Noorsoo Karskusliidu esimehe kohalt.) "Kevadik" 1929/30, nr. 1, lk. 7.

(kõigis pedagoogika ainetes ja seminarides, sealhulgas ka pedagoogika ajaloo), dots. (hiljem prof.) K. Ramul (psühholoogia õppejõud, kes õpetas teaduslikku mõtlemist ja kriitilist lähenemist ainele), dots. P. Treiberg (Tarvel), kes luges uusima aja ajalugu ja prof. G. Suits, kelle võluvaid kirjanduse ajaloo, üld- ja erikursusi A. Elango kuulas nii enne kui ka pärast ülikooli lõpetamist.

Iseseisvalt alustas A. Elango tööd kohe pärast Kommertskooli lõpetamist. Ülikoolis õppides töötas ta aastatel 1921-1924 Eesti Karskusliidu juures noorsoo karskusinstruktorina ja raamatukoguhoidjana. Noorsoo ja karskusküsimustele olid pühendatud ka tema sellealased ja veel hilisemategi aastate eriväljaannetena või ajakirjas "Uudismaa" ja ajalehtedes ilmunud suur hulk kirjutusi, nende hulgas ka läti, soome ja rootsi ajalehtedes või ajakirjades.

Ülikooli lõpetas A. Elango 1927. aasta sügisel filosoofiamagistri kraadiga pedagoogika alal.¹ Tema magistritöö teemaks oli "Õpilaste omavalitsus pedagoogilises teoorias ja praktikas", s.o. teema, mis hästi seostus tema varasema ühiskondliku praktika ja kogemustega. Magistrikraad atesteeriti 1949. aastal ümber pedagoogika kandidaadi kraadiks.

Ülikooli lõpetamisele järgnenud aasta jooksul omandas A. Elango didaktilis-metoodilises seminaris kesk- ja kutsekooliõpetaja kutse. Tema õpetajaameti kandidaadiaastad toimusid Tartu Pedagoogiumis mõni aasta hiljem sel ajal hästi tuntud ja suure pedagoogilise autoriteediga pedagoogi Voldemar Raami juures.

¹ H. Liimets, Aleksander Elango 70-aastane. "Nõukogude Kool" 1972, nr. 3, lk. 263.

1928. aasta sügisel sai A. Elangost Tartu ülikooli teaduslik stipendiaat. Algul töötas ta Tartus, 1929. aasta septembri lõpust kuni 1931. aasta suveni Viinis, tolleaegse kodanliku pedagoogika ühes ideederikkamas ja arvestatavamas keskuses.¹ Ene-
setäiendamine toimus tuntud laste ja noorsoo psühholoogia uurija prof. Charlotte Bühleri (sünd. 1893) ja tema abikaasa üld- ja lastepsühholoogia, keele ning mõtlemise psühholoogia uurija prof. Karl Bühleri (1879-1963) juures. Õpingute ajal Viinis kuulas A. Elango ka austria psühholoogi ja psühhiaatri, individuaalpsühholoogia rajaja Alfred Adleri (1870-1937) loenguid psühhoanalüüsist ning vähesel määral ka psühhoanalüüsi rajaja prof. Sigmund Freudi (1856-1939) loenguid, tutvus kooliuuendustöö praktikaga Viini koolides.²

Teadusliku stipendiaadi aja lõppedes määrati A. Elango 1931. aasta sügisel ülikooli õppeülesannete täitjaks pedagoogika alal, kuid niivõrd väikese tundide arvuga (enamasti 2 tundi nädalas) ja sellest tulenevalt ka nii väikese tasuga, et sellest elatuda ei saanud. Sellepärast töötas A. Elango 1936.-1940. aastani ka Koduse Kasvatuse Instituudi juhatajana, mis tulenevalt tema pedagoogilistest vaadetest oli talle ühtlasi väga meelepäraseks tööks.

A. Elango oli veendunud, et ühiskondlikud kasvatusasutused üksi, ilma perekonna tõhusa osavõtuta ei tule toime noorsoo kasvatamisega. Et tõhustada kasvatustööd perekondades, algatas ta 1933. aastal Eesti Karskusliidu juurde kodukasvatustoimkonna loo-

¹ H. Liimets, Aleksander Elango 70-aastane. "Nõukogude Kool" 1972, nr. 3, lk. 263.

² A. Elango E. Laulule 22. dets. 1976.

mise. See toimikond reorganiseeriti 1936. aastal suhteliselt iseseisvaks Koduse Kasvatuse Instituudiks. Instituut andis välja lastevanematele määratud pedagoogilist kirjandust, organiseeris koduse kasvatuse õpiringe, kursusi, koduõhtuid, kihelkondlikke ja maakondlikke kasvatuspäevi jms. Instituudi ümber koondus lai aktiiv, kes kogu töö tegi ära suuremalt osalt ühiskondlikus korras. Instituudi aktiivseteks kaastöölisteks olid koolide inspektorid Aleksander Kurvits ja Gustav Reial, kasvatusteadlased Ella Treffner, Oilme Ploompuu, Lea Raud-Nurkse jt.

Peale õpetajatöö Tartu Pedagoogiumis (1935-1937) oli A. Elango tunniandjaks Vahi Põllu- ja Aiatoökoolis (1939-1941), kus õpetas pedagoogikat ja psühholoogiat, 1940/41. õppeaastal ka NSV Liidu konstitutsiooni.¹

Ülikoolis pidas A. Elango sõjaeelsetel aastatel (1931-1941) loenguid kooli süsteemide uusimatest probleemidest Lääne-Euroopa koolielus ja kooliuuendusliikumisest, samuti juhendas seminare (noorsoopsühholoogiast, pedagoogilisest sotsioloogiast, kooliuuendusliikumisest jne.)²

Olles täiendanud end Viinis eelkõige laste ja noorsoopsühholoogia alal, on mõistetav, miks Viini õpingute järgseil aastail (1931-1940) keskendusid A. Elango teaduslikud huvid nendesse valdkondadesse. Tema sulest ilmusid iseseisvate väljaannetena sellised raamatud nagu "Laps ja ühiskondlikud pahed" (1932, 2. trükk 1938), "Lapsepõlv ja iseloom" (1933, 2. trükk 1940).

Tulevaste lastevanemate varustamiseks pedagoogiliste teadmistega pooldas A. Elango pedagoogika õpetamist keskkoolis. Ko-

¹A. Elango vestluses E. Lauluga 15. dets. 1976 Tallinnas.

²A. Elango E. Laulule 22. dets. 1976.

danlikus Eestis tehti seda gümnaasiumi majapidamisharudes. Haridusministeeriumi ülesandel koostas A. Elango 1930. aastate algul programmi ja pedagoogika õpiku "Kasvatusteadus" (1934), mis oli määratud olema käsiraamatuks lastevanematele, õpikuks gümnaasiumi majapidamisharule, naiskutse-, kodumajandus- ja täienduskoolidele.¹ See oli tol ajal vajalik käsiraamat, mis leidis positiivset hindamist ka eriteadlaste poolt (A. Pärli).²

Paljud lapse- ja noorsoopsühholoogia ning mitmed teised pedagoogika teooria ning praktika probleemid jõudsid sõjajärgsel aastakümnel (1931-1941) A. Elango sulest teadusliku avalikkuse ette ajakirjade "Kasvatus" ja "Eesti Kool", samuti "Pedagoogika aastaraamatu" vahendusel, laiemal avalikkuse ette aga ajakirja "Eesti Naine", mõnede üksikväljaannete, kõige enam aga ajalehtede kaudu. A. Elango selleaegne teaduslik pärand ja populariseeriv sõna kajastas kaasaegse kodanliku pedagoogika eesrindlikumaid ideid ja praktikat, mille sekka sügenes ka selle reaktsioonilisi arusaamu (nagu seda A. Elango ka ise on hiljem enesekriitiliselt tunnistanud).

A. Elango oli "Eesti Entsüklopeedia" kõigi põhiköidete (I-VIII, 1931-1937), niisamuti täiendusköite vihikute (1-4, 1940) pedagoogika osakonna toimetaja ning koostas entsüklopeediale umbes 530 pedagoogikaalast ja haridusloolist artiklit. Ta oli ka Akadeemilise Pedagoogika Seltsi väljaande "Pedagoogiline aastaraamat" kolme köite (1932-1935) üks toimetajaid ja aktiivseid kaastöölisi. 1937. aastal

¹A. Elango, Kasvatusteadus. Käsiraamat lastevanemaile, õpperaamat gümnaasiumi majapidamisharule, naiskutse-, kodumajandus- ja täienduskoolidele. Tartu, "Noor Eesti", 1934. 167 lk., ill., joon.

²Vt. A. Pärli retsensioon ajakirjas "Kasvatus" 1935, nr. 1, lk. 35-37.

tal viibis A. Elango Soome Kasvatusteadusliku Ühingu kutsel Helsingis ning esines soome kolleegidele teaduslike ettekannetega noorsoo psühholoogiast. Nii mõndagi tema ettekannete sisust jõudis 1937.-1938. aastal ajakirjade "Kansakoulun Lehti" ja "Alkoholikysymys" vahendusel ka soome teadusliku avalikkuse ette.

1940.-1941. aastal oli A. Elango uue, nõukogude kooli rajajate hulgas. Koduse Kasvatuse Instituudi likvideerimise järel 1940. aasta septembris määrati ta Tartu Pedagoogilise Kabineti juhatajaks. Kabineti juhatajana organiseeris ta õpetajatele nõukogude pedagoogika aluste tutvustamist, tehes seda ka ühiskondlik-poliitilise ja pedagoogilise ajakirjanduse kaudu.¹ Ta tõlkis ka suurema osa A.S. Makarenko teosest "Loenguid lastevanemaile".² Ühtlasi jätkas A. Elango 1940/41. õppeaastal õppeülesannete täitmist ülikoolis ja tundide andmist Vahi Põllu- ja Aia-töökoolis.

Saksa okupatsiooni ajal (1941-1944) kõrvaldati A. Elango nõukogudeaegsetelt ametikohtadelt ja võimaldati tööd vaid Tartu

¹ Vt. näit. A.Elango, Lasteaiad ja koolieelne kasvatus Nõukogude Venes. "Postimees" 2. juuli 1940; A.Elango, Pöördelise tähtsusega sündmus NSVL hariduselus. "Tartu Kommunist" 10.okt. 1940; A.Elango, Õpetajate iseseisvaid töid Tartu edasiharimiskursustel. "Nõukogude Kool" 1940, nr. 4, lk. 310-314; A.Elango, Kool ja õpetaja Nõukogude riigis. "Tartu Kommunist" 15. jaan. 1941; A.Elango, Koolieelne kasvatus Eestis. Rmt.: F.S.Levin-Štširina, D.V.Mendzeridskaja, Koolieelne kasvatus. Õppevahend pedagoogilistele koolidele. Tallinn, 1941, lk. 425-426.

² A.S.Makarenko, Loenguid lastevanemaile. Tallinn, "Pedagoogiline Kirjandus", 1941. 106 lk. (Seitsmest peatükist kuus tõlkinud A. Elango (raamatus märgitud L. Elango), ühe A. Lint.)

Pedagoogilise Keskuse (end. Kabineti) asjaajajana. 1943. aasta suvel vahistasid okupatsioonivõimud A. Elango ja mõistsid kuueks kuuks Tartu koonduslaagrisse. Vabanedes töötas A. Elango edasi pedagoogilise keskuse asjaajajana.

Kõige viljakamaks on A. Elango elus kujunenud pärast sõja-aegsed nõukogude aastad. Tartu Riiklikus Ülikoolis avanesid selleks nüüd suuremad võimalused kui kunagi varem. Endise pedagoogika professuuri asemel asutati pärast sõda 1944. aasta sügisel pedagoogika kateeder, kus A. Elango töötas kuni 1951. aasta detsembrini dotsendina ja jaanuarist 1952 kuni septembrini 1963 kateedri juhatajana. Tegelikult langes kateedri juhtimine praktiliselt A. Elango õlgadele ka 1949.-1951. aastal, millal kateedri juhataja professor A. Pint oli doktorantuuris.

A. Elango on olnud õppejõuks väga paljudele sõjajärgsetel aastatel Tartu Riikliku Ülikooli Ajaloo-Keeleteaduskonnas õppinutele ja teistegi teaduskondade üliõpilastele. Enam kui kolmkümmend aastat on ta lugenud ja loeb tänini pedagoogika üldkursust, on juhendanud ja juhendab kursuse- ja diplomitöid, mille hulgas on ka kümnekond diplomitööd Eesti kooli ajaloo alalt. Sel ajal kui oli ülikoolis veel pedagoogika ja psühholoogia eriharu, töötas A. Elango välja ja luges erikursust Eesti kooli ja pedagoogilise mõtte ajaloost.

Pedagoogika kateedri juhatajana pööras A. Elango suurt tähelepanu pedagoogiliste distsipliinide süvendatumalt õpetamisele ja pedagoogilise praktika parandamisele ülikoolis. Ehkki kõik kateedri poolt tehtud ettepanekud ei leidnud õppeplaanides realiseerimist, pikendati 1950. aastate keskpaigast alates pedagoogilist praktikat (2-3 nädalalt 6 nädalale), suurendati eriainet

metoodika kursust, muudeti psühholoogia õpetamine ajaloo-keeleteaduskonnas kohustuslikuks¹ jne. Füüsika, matemaatika-mehhaanika ja bioloogia osakonnas, kus see oli senini olnud fakultatiivne aine, hakati psühholoogiat õpetama kohustuslikult.

Klassivälise kasvatustöö metoodika paremaks omandamiseks viidi alates 1955. aastast ajaloo-keeleteaduskonna viiendal kursusel sisse klassivälise kasvatustöö praktika. Enamus neist pedagoogide kaadri ettevalmistuse parandamiseks ette võetud sammudest leidsid praktikas õigustuse ja on jäänud püsima tänini.

TRÜ pedagoogika kateeder on pööranud A. Elango juhtimisel tähelepanu ka praeguseni paljuski lahendamist ootavaile kõrgkoolipedagoogikaprobleemidele. 1954. aastal loodi üleülikooliline metoodikanõukogu (esimees ametikoha järgi õppeprorektor, aseesimees ped. kateedri juhataja A. Elango) ja sektsioonid üksikute probleemide (loengute metoodika, seminaride juhendamise metoodika, pedagoogilise praktika juhendamine jms.) läbitöötamiseks. Samuti loodi metoodikakomisjonid teaduskondades. Kõike seda küllaltki keerukat organisatsiooni juhtis sisuliselt üleülikoolilise metoodikakomisjoni aseesimees A. Elango, kelle juhtimisel töötati välja metoodilised juhendid õppejõududele, korraldati neile konverentse ja anti üliõpilastele välja mitmes trükis "Üliõpilaste meelepead".

Metoodikakomisjoni tegevus äratas tähelepanu üleliiduliselt. Selle kogemusi tutvustati ajakirjas "Vestnik vőssei školõ" ja komisjoni tööga tulid tutvuma mitme vabariigi esindajad, teiste hulgas ka kõrgkoolipedagoogika üks peamisi esindajaid S.I.Zinovjev. See omal ajal loodud õppe-metoodilise töö süsteem funktsioneerib ülikoolis praeguseni.

¹ A. Elango, Õpetajate ettevalmistamisest Tartu Riiklikus Ülikoolis. "Edasi" 15. juulil 1957.

Vähesed teavad, et TRÜ pedagoogika kateedrist on lähtunud initsiatiiv, mille tulemusena rajati Eesti NSV Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituut. Pedagoogika kateeder tema juhataja initsiatiivil arutas teaduslik-pedagoogilise uurimistöö olukorda vabariigis ning koostas NLKP Keskkomitee vastavale osakonnale (ärakirja Vene NFSV Pedagoogika Akadeemia presiidiumile) 10. juulil 1956 kirja. Küsimust arutati mitmeti, vahepeal pidi selline uurimisinstituut isegi loodama TRÜ juures, kuid lõpuks otsustati luua ja loodi 1958. aastal Tallinnas Haridusministeeriumi süsteemi kuuluva uurimisasutusena.

Pedagoogika kateedris pöörati tema rajamisest peale ^{tähelepanu} (pedagoogikateadlaste ettevalmistamisele ja üpiõpilaste ning kõrgema haridusega spetsialistide huvi äratamisele teadusliku uurimistöö vastu. A. Elango juhendamisel on valminud ja kaitsstud 11 kandidaativäitekirja. Nende hulka kuuluvad näiteks pedagoogika kateedri praegune juhataja I.Unt, kauemat aega kateedrit juhatanud nüüdne Pedagoogika Akadeemia akadeemik H.Liimets, kateedri endine õppejõud B.Nedzvedski.

A. Elango on alati olnud abivalmis ja nõudlik oponent, suure hulga teaduslike tööde retsensent. Tema initsiatiivil pandi alus (1957. aastal) ka Balti liiduvabariikide kooli ja pedagoogika ajaloo konverentsidele, teaduslikule foorumile, mis on ajahambale vastu pidanud 30 aastat.

Töötades 1963. aasta sügisest alates taas kateedri dotsendina, on A. Elango saanud mitmeti rohkem tegelda teadusliku uurimistööga ja selle juhendamisega.

Alates 1964. aastast koondas A. Elango enda ümber üige arvu ka Eesti kooli ja pedagoogilise mõtte ajaloo uurijate ühiskondliku aktiivi, mis praegu moodustab Ühiskondliku Pedagoogika Uurimise

Instituudi ühe probleemgrupi. Alustati marksistliku pedagoogika ja rahvusliku liikumise aegsete pedagoogiliste ideede uurimisega.¹ Hiljem võeti käsile kodanliku kooliuuendusliikumise probleemid Eestis, ideoloogilised võitlused pedagoogika rindel Eestis 1920-40 ja nõukogude pedagoogika ideede tutvustamine ning rakendamine Eesti NSV-s. Uurimistöö tulemused on avaldatud seeria "Nõukogude pedagoogika ja kool" köidetes II, V, VI, XII.²

Üldkokkuvõttes on A. Elango poolt juhitud ühiskondlike uurijate kollektiivi liikmed arendanud tööd nelja probleemi valdkonnas: 1. Demokraatlikke jooni eesti rahvapedagoogikas, 2. Progressiivseid jooni Oktoobri-eelses eesti pedagoogikas, 3. Ideoloogiline võitlus pedagoogikarindel kodanlikus Eestis ja 4. Nõukogude pedagoogika retseptsioon Eestis.³ Kogu see uurimistöö on aidanud kaasa "Eesti Nõukogude Entsüklopeedia" vastavate artiklite koostamisele, mitmeköitelise Nõukogude Liidu rahvaste kooli ja pedagoogilise mõtte ajaloo käsikirjade valmimisele ning vastava teose eeltöödele Eesti NSV-s.

Pidades keskkoolikasvandikke õigustatult tulevasteks lastevanemateks, on A. Elango ka sõjajärgseil ülesehitusaastail pööranud tähelepanu sellele valdkonnale nõukogude eesti kooli arengus. Et sel ajal oli pedagoogika üldharidusliku keskkooli õppe-

¹ A. Elango, Õpetajad kooliajalugu uurimas. "Nõukogude Õpetaja" 17. apr. 1976.

² Nõukogude pedagoogika ja kool II. Tartu, 1966. 282 lk.; V. Tartu, 1969. 144 lk.; VI. Tartu, 1972. 232 lk.; XII. Tallinn, 1975. 207 lk.

³ Vt. A. Elango, Progressiivseid jooni eesti pedagoogilises pärandis ja nende kasutamise võimalusi tänapäeval. Rmt.: Pedagoogikateaduselt koolipraktikale. Kommunistliku kasvatuse teooria ja praktika. Koostanud E. Noor. Tallinn, 1976, lk. 140-146.

plaanis ette nähtud iseseisva õppeainena, siis tegi Hariduse Rahvakomissariaat 1945. aastal A. Elangole ülesandeks koostada selle õppeaine jaoks programm ja õpik. 1946. aastal ilmuski A. Elangol koostöös A. Pindiga keskkooli XI klassile ettenähtud pedagoogikaõpik "Kasvatusteaduse alged".¹ Hiljem jäi pedagoogika keskkooli õppeplaanist välja.

Kui 1965. aastast peale koolides hakati õpetama fakultatiiv-aineid, võtsid paljud koolid üheks fakultatiivselt õpetatavaks aineks pedagoogika ja psühholoogia. Koos dotsent E. Koemetsaga koostas A. Elango ka selle õppeaine jaoks programmi ning nelja autori (E. Koemets, L. Tamm, A. Elango, K. Indre) koostöö tulemusena ilmus 1972. aastal keskkoolidele mõeldud õpik "Pedagoogika ja psühholoogia alused" (2. trükk 1974).²

Aktiivsuspriintiibi veendunud pooldajana on A. Elango püüdnud ka meie päevil seda rakendada töös lastevanematega. Kui A. Elango määrati Tartu TSN Täitevkomitee esimehe käskkirjaga 30. septembril 1965 Tartu linna pedagoogilise propaganda komisjoni esimeheks, asus ta Tartu koolides juurutama uudset pedagoogilise propaganda süsteemi.³ Senised ülekoolilised lastevanemate lektoo-

¹ A. Elango, A. Pind, Kasvatusteaduse alged. Õpik keskkooli XI klassile. Tallinn, 1946. 172 lk.

² A. Elango, K. Indre, E. Koemets, L. Tamm, Psühholoogia ja pedagoogika alused. Õpik keskkoolile. Tallinn, 1972. 176 lk., ill.; A. Elango, K. Indre, E. Koemets, L. Tamm, Psühholoogia ja pedagoogika alused. Populaarne algkursus. 2. trükk. Tallinn, 1974. 176 lk., ill.

³ A. Elango, Pedagoogiline propaganda täna ja homme. "Edasi" 11. dets. 1965.

riumid asendati klasside kaupa toimuvate seminaridega.¹ Töötati välja kõikide koolide jaoks ühtne temaatika ja varustati koolid vajaliku kirjandusega, mille alusel lastevanemad valmistuvad klassijuhatajate poolt juhitud seminarideks.² Eesti NSV Haridusministeerium on selle pedagoogilise propaganda süsteemi otstarbekaks tunnistanud ja soovitanud rakendada seda mujalgi. Ka ühing "Teadus" üleliidulise pedagoogilise propaganda teaduslik-metoodiline nõukogu tutvus selle süsteemiga ning kiitis selle heaks. 1972. aastast on need seminarid lülitatud lastevanemate rahvaülikooli süsteemi.

A. Elango ise on avaldanud lastevanematele mitu metoodilist väljaannet, näiteks "Kuidas kodu võiks avardada laste silmaringi" (1956), "Töökasvatusest perekonnas" (1963), "Laps valmistub tundideks - kuidas teda aidata?" (1973).³

¹ A. Elango, Pedagoogilise propaganda kogemustest Tartu linnas. Abiks lektorile. Tallinn, 1966. 20 lk. (Eesti NSV ühing "Teadus"); Lastevanematele. [Intervjuu Tartu linna pedagoogilise propaganda komisjoni esimehe A. Elangoga]. "Rahva Hää" 9. sept. 1967; A. Elango, Pedagoogilise propaganda süsteemist Tartu linnas. Rmt.: Pedagoogilise propaganda kogemusi. 1. Abiks lektorile. Tallinn, 1968, lk. 6-12; А. Эланго, О системе педагогической пропаганды в городе Тарту. В кн.: Опыт педагогической пропаганды. 1969, стр. 39-44.

² A. Elango, Laste propaganda kogemusi. 2. Tallinn, 1970, lk. 70-72; A. Elango, Kuidas kodus abistada äsja kooli astunud last. Abiks lektorile. Tallinn, 1971. 18 lk. (Eesti NSV ühing "Teadus"); A. Elango, Pedagoogiline propaganda Tartus täna ja homme. "Edasi" 12. nov. 1970.

³ A. Elango, Kuidas kodu võiks avardada laste silmaringi. Tallinn, 1956, 31 lk.; A. Elango, Töökasvatusest perekonnas. Tallinn, 1963, 40 lk.; A. Elango, Laps valmistub tundideks - kuidas teda abistada? Tallinn, 1973. 36 lk., ill.

A. Elango huvitus professor P. Põllu mõjul juba ülikooli stuudiumi aegu Eesti haridus- ja pedagoogika ajaloost. Ta tegi ühe oma esimesi harjutustöidki P. Põllu juhendamisel (Eesti Kirjameeste Seltsi pedagoogilisest tegevusest) ning on jäänud selle temaatika suurimaks entusiastiks tänini.¹ Ta on uurinud kaasaegse rahvapedagoogika probleeme, Fr. R. Kreutzwaldi ja C.R. Jakobsoni, A. Grenzsteini pedagoogilisi vaateid ning teisi rahvusliku liikumise ajajärgu pedagoogika probleeme,² Oktoobri-eelseid pedagoogilisi voole ja nende mõju eesti kooliajaloos, J. Käisi kui didaktikut, õpilasorganisatsioonide ajalugu Eestis (1917-1924)³ jm. Tema sulest pärineb üks originaalsemaid pedagoogika ajaloo õpikuid kõrgematele koolidele (1974), kus kõigi teiste maade, vene ja nõukogude pedagoogika ajaloo kõrval käsitletakse ka Eesti

¹A. Elango, Педагогические идеи Общества эстонских литераторов. В кн.: Проблемы истории школы и педагогики в дореволюционной Прибалтике. Тезисы конф. Таллин, 1973, стр. 33-37.

²A. Elango, Fr. R. Kreutzwald võitlejana eesti rahvaliku kooli ja hariduse eest. "Nõukogude Kool" 1953, nr. 12, lk. 712-724; A. Elango, Fr. R. Kreutzwaldi seisukohti rahvahariduse ja kooli küsimustes. Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, 1955, vihik 38, lk. 71-94; A. Elango, C.R. Jakobson õpikute koostajana. Rmt.: C.R. Jakobson ja tema ajastu. Tallinn, 1957, lk. 105-127; A. Elango, V. Kalja, Ado Grenzstein pedagoogina. Rmt.: Nõukogude pedagoogika ja kool. II. Tartu, 1966, lk. 196-202; A. Elango, Ado Grenzstein pedagoogina. "Nõukogude Kool" 1974, nr. 11, lk. 959-963.

³A. Elango, Eesti pedagoogiline mõte Oktoobrirevolutsiooni perioodil. Rmt.: Nõukogude pedagoogika ja kool. II. Tartu, 1966, lk. 148-153; A. Elango, Joh. Käis didaktikuna. "Nõukogude Kool" 1945, nr. 12, lk. 584-598; A. Elango, Kodanlik kooliuuendusliikumine ja nõukogude pedagoogika. Rmt.: Nõukogude pedagoogika ja kool. II. Tartu, 1966, lk. 145-147; A. Elango, Õpilasorganisatsioonid Eestis 1917-1924. Rmt.: Rahvaharidus Eestis XIX sajandil. Konventsiooni teesid. Tallinn, 1971, lk. 67-70.

kooli ja pedagoogilise mõtte ajalugu.¹"Eesti Nõukogude Entsüklopeedias" pärineb A. Elangolt umbes 250 artiklit.

Kasvatusteoorias lähtub A. Elango A. S. Makarenko õpetusest. Ta on käsitlenud Eesti NSV koolide kasvatuspraktikat ning kirjutanud raamatu "Õpilaskollektiivi organiseerimine ja kasvatamine" (1954). Ta on uurinud ka klassijuhatajatundi, kultuurihommikuid ja klassijuhataja töö iseärasusi ning avaldanud metoodilise teose "Klassijuhataja töö koolis" (1959). A. Elango on avaldanud ka didaktika valdkonda kuuluva raamatu "Õpilaste teadmiste kontrollimise metoodika küsimusi" (1967).

Omaette valdkonna A. Elango uurimistöös moodustavad nõukogude pedagoogika suurkuju N. K. Krupskaja,² A.S. Makarenko³, F. Blonski⁴, A. Lunatšarski⁵ ja S. Šatski⁶, samuti V. G. Belinski⁷ ja N. I. Pirogov⁸, kelle pedagoogilisi vaateid ta on laiale lugejaskonnale tutvustanud.

¹A. Elango, Pedagoogika ajalugu. Õpik kõrgematele pedagoogilistele õppeasutustele. Tallinn, 1974. 292 lk.

²A. Elango, N. K. Krupskaja ja tänapäev. "Nõukogude Kool" 1969, nr. 2, lk. 85-90.

³A. Elango, M. Gorki osa A. Makarenko kui pedagoogi ja kirjaniku kujunemises. "Looming" 1964, nr. 3, lk. 453-460; A. Elango, Makarenko ja tänapäev. "Nõukogude Kool" 1968, nr. 3, lk. 235-239.

⁴A. Elango, P. Blonski ja tänapäev. "Nõukogude Kool" 1970, nr. 12, lk. 949-955.

⁵A. Elango, A. Lunatšarski ja nõukogude kool. "Nõukogude Kool" 1975, nr. 12, lk. 1042-1045.

⁶A. Elango, S. Šatski ja tänapäeva nõukogude pedagoogika. "Nõukogude Kool" 1972, nr. 11, lk. 960-965.

⁷A. Elango, V. G. Belinski elu ja pedagoogilised vaated. "Nõukogude Kool" 1948, nr. 5, lk. 257-265.

⁸A. Elango, N. Pirogov pedagoogina. Rmt.: Pedagoogika ajaloo küsimusi. III. Tartu, 1962, lk. 78-102.

Need kirjutused on aidanud nõukogude kooli ja pedagoogika arengut meie vabariigis paremini mõista.

Samasse valdkonda kuulub ka A. Elango viljakas tõlkijategevus. Nimelt on A. Elango teadlikult muret tundnud ja hoolitsenud nõukogude pedagoogika klassika, samuti pedagoogika ja psühholoogia õpikute tõlkimise eest. Tema eestindatud on lisaks eespool nimetatule veel võrdlemisi mahukad A. S. Makarenko "Valitud pedagoogilised teosed" (1948), "Kommunistlikust kasvatuses" (1954) ja "Loengud laste kasvatamisest" (1955) ning koos teiste autoritega neli õpikut. Need on "Pedagoogika. Õpik kõrgematele pedagoogilistele õppeasutustele ja ülikoolidele" (koos A. Pärliga 1950.a.), "Psühholoogia. Õpik pedagoogilistele instituutidele" (koos A. Pärliga 1960.a.), "Pedagoogika põhijooned" (koos E. Koemetsaga 1965.a.) ning "Psühholoogia. Õpik pedagoogilistele instituutidele" (koos E. Koemetsaga 1968.a.).

Aleksander Elango kolmveerandsajandi-pikkune elutee ning poolesajandi-pikkune pedagoogiline ning teaduslik tegevus on olnud erakordselt mitmekülgne, initsiatiivirikas ja viljakas. Ei ole märgata, et aastad oleksid vähendanud tema uurijaerksust. Tema arvukad õpilased ja kolleegid soovivad A. Elangole uude veerandsajandisse jõudmisel rohkesti loomingurõõmsaid aastaid, püsimist ikka meie pedagoogide ja pedagoogika uurijate esireas.

Tallinnas, 16. veebr. 1977

E. Raul